

הגילוי הנפלא של הגה"ק רבי עקיבא איגר זי"ע "לק"ב אויבי לקחתיך" - לקלל קל"ב ימים "והנה ברכת בר"ך" - גם שאר רכ"ב הימים

זה מבאר רבי לייב'לע איגר כי מטעם זה היה משה רבינו הצדיק השביעי מאדם הראשון שבנה מזבח לה', כנגד היום השביעי שבת קודש שהמשיך לישראל בקדושתו. והנה ידוע מה שאמרו בספרי פרשת וזאת הברכה על הפסוק (דברים לד-י): "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, אבל באומות העולם קם ומנו בלעם".

לכן כאשר ראה בלעם הרשע את גודל כוחו של משה שהמשיך לישראל את קדושת השבת, ביקש להילחם כנגדו בחשבו כי בצד הטומאה הוא גדול כמשה, ולכן בנה שבעה מזבחות כנגד שבעה מזבחות שבנו שבעה צדיקים מאדם עד משה, כדי להתנגד בכח הטומאה שלו למשה שבנה את המזבח השביעי כנגד יום השבת. אלו תוכן דבריו הקדושים.

יומתק לצרף בזה מה שכתב ב"אמרי נועם" (פרשתנו אות ד) על פי דרכו בקודש, כי בלק חשש להילחם בעצמו כנגד ישראל משום שהשכיל להבין שמצות שבת תגן עליהם, לכן נתחכם להתחבר עם בלעם כי שני שמותיהם בל"ק ב"ן צפ"ו"ר בלע"ם בגימטריא שב"ת, וטעה לחשוב שיש בכח צירופם יחד להילחם כנגד קדושת השבת שהמשיך משה לישראל, ולפי המבואר מדברי ה"אמרי אמת" בנו מטעם זה שבעה מזבחות כנגד יום השביעי - שבת.

ג' פעמים שבעה מזבחות כנגד ג' מיני שבתות

חשבתי דרכי לאחוז בשולי גלימתם לבאר לפי זה מחשבתם הרעה של בלק ובלעם, אשר בנו שבעה מזבחות שלש פעמים בשלשה מקומות, על פי מה שכתב הטור (או"ח סימן רצב), לבאר הטעם שתיקנו חכמינו ז"ל ג' מיני תפלות בשבת קודש:

"ומה שתקנו בשבת ג' ענייני תפלות, אתה קדשת, ישמח משה, אתה אחד, וביום טוב לא

לשבת: "ישמח משה במתנת חלקו כי עבד נאמן קראת לו, כליל תפארת בראשו נתת לו בעמדו לפניך על הר סיני, ושני לוחות אבנים הוריד בידו וכתוב בהם שמירת שבת".

וביאר הטור (או"ח סימן רפא) הכוונה בזה, על פי מה שמצינו במדרש (שמו"ר א-כח) כי משה רבינו בחר לישראל לשמור את השבת במצרים: "וירא בסבלותם (שמות ב-יא), ראה שאין להם מנוחה, הלך ואמר לפרעה, מי שיש לו עבד, אם אינו נח יום אחד בשבוע הוא מת, ואילו עבדיך, אם אין אתה מניח להם יום אחד בשבוע הם מתים. אמר לו, לך ועשה להן כמו שתאמר, הלך משה ותיקן להם את יום השבת לנוח".

הנה כי כן מטעם זה תיקנו לומר: "ישמח משה במתנת חלקו", ששמח משה בחלקו שכבר זכה לתת את השבת לישראל במצרים לפני שניתנה תורה. ובאמת כאשר נתבונן נראה שמטעם זה זכה משה למסור את מצות השבת לישראל גם אחרי שיצאו ממצרים, כמו שכתוב (שמות לא-יב): "ויאמר ה' אל משה לאמר, ואתה דבר אל בני ישראל לאמר, אך את שבתותי תשמורו כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדישכם".

ופירש ב"לקוטי תורה" לרבינו האריז"ל (פרשת כי תשא ד"ה ואתה דבר), כי במצרים שמרו ישראל את השבת רק כדי לנוח ממלאכתם, אולם הלא התכלית היא לשמור את השבת כדי להתקדש לה', לכן אמר הקב"ה למשה: "ואתה", שבחרת את השבת לישראל במצרים כדי שינוחו ממלאכתם, "דבר אל בני ישראל לאמר, אך את שבתותי תשמורו", שמעתה ישמרו את השבת רק להיותם "שבתותי" שצויתי לשמרם, "כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדישכם".

נמצינו למדים מכל זה, כי משה רבינו הוא הצינור להמשיך לישראל את קדושת השבת. לפי

בפרשתנו פרשת בלק במאבק הקשה שניהלו בלק ובלעם כדי לקלל את ישראל, ראוי להתבונן במה שבחרו הרשעים הללו להילחם כנגד ישראל עם המספר שבעה - לבנות שבעה מזבחות, להקריב שבעה פרים ושבעה אילים. ענין זה חזר על עצמו שלש פעמים בשלשה מקומות.

פעם ראשונה (במדבר כב-מא): "ויהי בבוקר ויקח בלק את בלעם ויעלהו במות בעל וירא משם קצה העם, ויאמר בלעם אל בלק בנה לי בזה שבעה מזבחות והכן לי בזה שבעה פרים ושבעה אילים". פעם שנייה (שם כג-ד): "ויקחהו שדה צופים אל ראש הפסגה ויבן שבעה מזבחות ויעל פר ואיל במזבח". פירוש, פר ואיל בכל אחד משבעה המזבחות. פעם שלישית (שם כח): "ויקח בלק את בלעם ראש הפעור הנשקף על פני הישימון, ויאמר בלעם אל בלק בנה לי בזה שבעה מזבחות והכן לי בזה שבעה פרים ושבעה אילים".

פתח דברינו יאיר במה שביארו חכמינו ז"ל ענין זה במדרש (במדבר כ-כ"ח): "ולמה שבעה מזבחות, כנגד שבעה מזבחות שבנו שבעה צדיקים מאדם ועד משה ונתקבלו, אדם והבל ונח אברהם יצחק ויעקב ומשה, שהיה [בלעם] אומר למה קבלת את אלו, לא בשביל עבודה שעבדו לפניך קבלתם, לא נאה לך שתהא נעבד משבעים אומות ולא מאומה אחת. השיבו רוח הקדש (משלי יז-א) טוב פת חריבה, טוב מנחה בלולה בשמן וחריבה, מבית מלא זבחי ריב, שאתה רוצה להכניס מריבה ביני וביני ישראל".

בלעם נלחם כנגד שבת קודש שהמשיך משה לישראל

ב"אמרי אמת" להגה"ק רבי יהודה לייב איגר מלובלין [נכדו של הגה"ק רבי עקיבא איגר] זי"ע מתמה על כך: "וכי שוטה היה בלעם שרצה לפעול פעולתו בהרבה מזבחות כנגד כולם". ומבאר כוונת המדרש ונרחיב קצת בדבריו הקדושים, על פי שתיקנו לומר בתפלת שחרית

**רבי לייב'לע אייגער: בלעם צוה לבנות שבעה מזבחות,
כדי להילחם עם יום השביעי שבת שהמשיך משה לישראל**

**אמרי נועם: בלק נתחבר עם בלעם להילחם כנגד השבת,
שכן בל"ק ב"ן צפ"ר בלע"ם בגימטריא שב"ת**

**מגלה עמוקות: בלעם הרשע ביקש לקלל ולעורר על ישראל
שני בתי דינים - דינא קשיא ודינא רפיא**

**בני יששכר: קדושת השבת יש בכוחה להמתיק שני בתי דינים,
ונרמז בשם שב"ת בגימטריא קשי"א רפי"א**

ימים של ראש השנה היא, כדי להמתיק ביום א' של ראש השנה דינא קשיא וביום ב' של ראש השנה דינא רפיא.

והנה מבואר בזוהר הקדוש (פרשת יתרו פח:): "בהדין יומא כל דינין אתכפיין ולא מתערין בעלמא". פירוש, ביום השבת כל הדינים נכפים ואינם מתעוררים בעולם. ואמר: "כל דינין אתכפיין", לרמז כי שני בתי דינים קשיא ורפיא נמתקים בשבת. והרמז על כך כי שב"ת בגימטריא קשי"א רפי"א. הנה כי כן מטעם זה ראש השנה שחל בשבת אין תוקעין בשופר להמתיק דינא קשיא ודינא רפיא, כי הם כבר מתבטלים על ידי קדושת השבת.

על פי האמור הוא מבאר ב"אגרא דפרקא" (סימן רנב) דקדוק לשון הזוהר הקדוש: "בזוהר תרומה (דף קלה:): ברזא דשבת מבואר שם, כל שולטניי רוגזיין ומאריי דדיני"א כולהו ערקין ואתעברו מינה עיין שם. יש לפרש הכפל לשון, היינו הדינים הקשים מסוד דינא קשיא, והדינים הרפים מסוד דינא רפיא כולהו נמתקים בשבת, על כן תמצא כי שב"ת בגימטריא קשי"א רפי"א."

מעתה ירווח לנו להבין מדוע התנגדו בלק ובלעם כל כך למצות השבת, כי מאחר שבלעם ביקש לקלל את ישראל על ידי שיעורר עליהם שני בתי דינים - דינא קשיא ודינא רפיא, ולפי מה שנתבאר הרי יש בכח קדושת השבת להמתיק שני בתי דינים הללו, כנרמז בשם שב"ת בגימטריא קשי"א רפי"א, לכן בנו שבעה מזבחות כדי להילחם בכח טומאתם כנגד קדושת השבת.

שילוב נפלא של שני ענקי רוח הסבא והנכד

רחש לבי דבר טוב לבאר מהו ענין שני בתי דינים קשיא ורפיא שביקשו בלק ובלעם לעורר

בעולם בג' זמנים שונים, ומאחר שהם שרשי ג' עיקרי האמונה ביקשו לעקרו ח"ו מישראל.

בלק ובלעם התנגדו לשבת שממתיק דינא קשיא ורפיא

ונראה לבאר מקחם של צדיקים הללו ה"אמרי אמת" וה"אמרי נועם", מדוע התנגדו בלק ובלעם כל כך למצות שבת, על פי המבואר בזוהר הקדוש (פרשת פנחס רלא:): כי בשני ימים של ראש השנה דן הקב"ה את כל באי עולם בשני בתי דינים, ביום א' של ראש השנה הוא דן אותם "דינא קשיא" - במדת הדין הקשה, וביום השני הוא דן אותם "דינא רפיא" - במדת הדין הרפה.

לפי זה מגלה לנו המקובל האלקי בעל "מגלה עמוקות" על ואתחנן (אופן לה וקמח) כי בלעם הרשע ביקש לעורר על ישראל שני בתי דינים - דין קשה ודין רפה, ונרמז בשמו כי בלעם במילואו כזה ב"ת למ"ד עי"ן מ"ם עולה בגימטריא תרצ"ו כמספר קש"ה ורפ"ה. והנה מעט מלשון קדשו (אופן קמח):

"תרצ"ו כמנין ב' בתי דינים אלו קשה ורפה, שכן קש"ה ורפ"ה בגימטריא תרצ"ו, ומהם היתה יניקת בלעם, כמה שכתוב (במדבר כג-ד) ויקר אלקים אל בלעם, שהיתה יניקתו מן ק"ר נוטריקון קש"ה רפ"ה, וכן כוחות של בלעם הם תרצ"ו, שכן מילוי בלעם כזה ב"ת למ"ד עי"ן מ"ם בגימטריא תרצ"ו, ומשם המשיך צרו"ת על ישראל, אשר עליהם אמר משה כשהתפלל על בלעם (תהלים לא-ח) ידעת בצרו"ת נפשי לא הסגרתני ביד אויב".

עוד זאת נקדים מה שכתב ה"בני יששכר" (שבת מאמר א אות ו) הטעם שאין תוקעין בשופר בראש השנה שחל בשבת, על פי המבואר ב"שער הכוונות" לרבינו האריז"ל (ראש השנה דרוש ב) כי תכלית מצות תקיעת שופר בשני

תקנו אלא אחת אתה בחרתנו, מפני שאלו ג' תפלות תקנום כנגד ג' שבתות, אתה קדשת כנגד שבת בראשית, כמו שמוכיח מתוכו, ישמח משה כנגד שבת של מתן תורה, דלכולי עלמא בשבת ניתנה תורה (שבת פו:), ואתה אחד כנגד שבת של עתיד".

כלומר תפלת ליל שבת תיקנו כנגד שבת בראשית, לכן מזכירים בה שבת בראשית: "אתה קדשת את יום השביעי לשמך תכלית מעשה שמים וארץ... וכן כתוב בתורתך, ויכולו השמים והארץ וכל צבאם, ויכל אלקים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה".

תפלת שחרית תקנו כנגד שבת מתן תורה, לכן מזכירים בו מתן תורה: "כליל תפארת בראשו נתת לו בעמדו לפניך על הר סיני, ושני לוחות אבנים הוריד בידו וכתוב בהם שמירת שבת".

תפלת מנחה תיקנו כנגד שבת של לעתיד לבוא, לכן נזכר בה: "אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ", כמו שכתוב (זכריה יד-ט): "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד". ואז יהיו ישראל גוי אחד בארץ.

בשל"ה הקדוש (מסכת שבת פרק תורה אור) מבאר ענין ג' שבתות אלו בדרך עבודה, כי כאשר נתבונן נראה שהם כוללים ג' שרשים של עיקרי האמונה, ובלשון קדשו:

"וכשתתבונן הם שלושה עיקרים הכוללים כל העיקרים, מציאות השם יתברך, ותורה מן השמים, ושכר ועונש, שבת בראשית שהוא החידוש, המורה על המחדש מציאות השם יתברך, שבת מתן תורה, תורה מן השמים, שבת של עתיד, אז יהיה השכר האמיתי הנצחי מי שיוכה אליו, ויום הדין הגדול לרשעים בר מינו".

והוא מוסיף לבאר בזה הטעם שנזכרו בפרשת "ויכולו" ג' פעמים "יום השביעי", פעם א' (בראשית ב-ב): "ויכל אלקים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה". פעם ב' (שם): "וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה". פעם ג' (שם ג): "ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו", לרמז על ג' שבתות אלו, שבת בראשית, שבת מתן תורה, שבת שלעתיד לבוא.

הנה כי כן הרווחנו להבין מה שזממו הרשעים הללו בלק ובלעם, כאשר בנו ג' פעמים שבעה מזבחות והקריב עליהם קרבנות בג' מקומות נפרדים, כי ביקשו להתנגד בכח טומאתם כנגד ג' מיני שבתות הללו, שנתגלו ועתידיים להתגלות

לעורר על ישראל שני בתי דינים – דינא קשיא ודינא רפיא, כי בימים שאומרים תחנון שאין בהם שום מועד, ביקשו לעורר על ישראל דינא קשיא, אך בימים שאין אומרים בהם תחנון שהם קצת מועד, הרי אי אפשר לעורר בהם דינא קשיא, לכן ביקשו לפחות לעורר בהם דינא רפיא.

מפלת בלק ובלעם בזכות קדושת השבת

בדרך זו במסילה נעלה לקשר את דברי שני המאורות הגדולים רבי עקיבא איגר ונכדו רבי לייב'לע איגר זי"ע, כי מה שלא הצליחו בלק ובלעם להוציא מזימתם הרעה, לעורר על ישראל דינא קשיא ברכ"ב ימים שאומרים בהם תחנון, ודינא רפיא בקל"ב ימים שאין אומרים בהם תחנון, אלא אדרבה בלעם הוכרח לברך אפילו את רכ"ב ימים שאומרים בהם תחנון, הוא רק בזכות השבת שהמשיך משה רבינו לישראל, שממתיק את שני בתי דינים הללו כנרמז שם שב"ת בגימטריא קשי"א רפי"א.

והביאור בזה הוא על פי המבואר בזהר הקדוש (פרשת יתרו פח.): "כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין". ומפרש שם כי כל ששת ימות החול מקבלים את ברכתם מיום השבת, ומביא ראיה לכך ממה שכתוב אצל שבת (בראשית ב-ג): "ויברך אלקים את יום השביעי" – להמשיך ממנו ברכה לכל שאר הימים.

והנה שבת הוא לא רק מהימים שאין בהם תחנון, אלא שאינו שולט בו שום דין וכל כוחות הקליפות בורחים ממנו כמו מאש, כמבואר במאמר הזהר הקדוש שאומרים בליל שבת (פרשת תרומה קלה): "כד עיל שבתא איהי אתיחדת ואתפרשת מסטרא אחרא, וכל דינין מתעברין מינה ולית שולטנא אחרא בכולהו עלמין".

הנה כי כן מאחר שיסוד מוסד הוא אצלנו ישראל זרע עם קודש: "כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין". נמצא לפי זה שכל ימות השנה אפילו ימי החול נמתקים ומקבלים את ברכתם מיום השבת, ומזה נשכיל להבין כי לא מיבעיא קל"ב ימים שאין אומרים בהם תחנון, כמו ראשי חדשים, כל חודש ניסן, וכל המועדים, בודאי שהם ימים שאין בהם דין, אלא אפילו רכ"ב ימים שאומרים בהם תחנון גם כן נמתקים בזכות השבת, ונרמז ענין זה בשם שב"ת שעולה בגימטריא קשי"א רפי"א.

יומתק להבין בזה מה שכתוב במעשה בראשית (בראשית ב-ב): "ויכל אלקים ביום

**חסד לאברהם: קל"ב ימים בשנה אין אומרים תחנון
כי הם קצת מועד, ובשאר רכ"ב ימים אומרים בהם תחנון**

**רבי עקיבא איגר: "לק"ב אויבי לקחתך" -
בלק ביקש מבלעם לקלל קל"ב ימים שאין אומרים בהם תחנון**

**"והנה ברכת גם ברך", לא רק שלא קללת את קל"ב ימים,
אלא ברכת גם רכ"ב ימים שאומרים בהם תחנון**

**"על כן בר"ך ה' את יום השבת" - בזכות שבת
נמתקים הדינים אפילו מרכ"ב ימים שהם אותיות בר"ך**

בל"ק הוא אותיות קל"ב ימים שאינן אומרים בהם תחנון

ועתה בא וראה כי לפי האמור יפתח לנו פתח להבין מה שכתוב (במדבר כב-ד): "ויאמר מואב אל זקני מדין עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו כלחוך השור את ירק השדה, ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההוא". ופירש רש"י: "בעת ההיא, לא היה ראוי למלכות, מנסיכי מדין היה, וכיון שמת סיחון מנוהו עליהם לצורך שעה". וצריך ביאור מה ראו על ככה לבחור דוקא בבלק לצורך שעה.

אך לפי האמור נראה ברור שלא נעלם מעיניו הבדולח של רבי עקיבא איגר, ובודאי נתכוון לרמז ענין זה בשמו של בל"ק שהוא אותיות קל"ב, כי בשמו נרמז כוחו בטומאה להילחם כנגד קל"ב ימים שאין אומרים בהם תחנון, כמו ששינוי בגמרא (יומא פג): "רבי מאיר הוה דייק בשמא". ומפרש בגמרא כי כאשר אמר לו בעל האכסניא ששמו כידור, אמר רבי מאיר: "שמע מינה אדם רשע הוא, שנאמר (דברים לב-כ) כי דור תהפכות המה".

הנה כי כן זהו פירוש הכתוב: "ובלק בן צפור" - מה שנקרא בשמו בל"ק שהוא אותיות קל"ב כנגד קל"ב ימים שאין אומרים בהם תחנון, זה היה הגורם לכך, "מלך למואב בעת ההיא", שבחרו בו באותו זמן. ויש לומר כי זהו שפירש רש"י: "מנוהו עליהם לצורך שעה", היינו להפוך השעות של קל"ב ימי רחמים לשעות של דין ח"ו.

וזהו שאמר בלק (שם כב-ו): "ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה" - "לי" דייקא, שנרמז בשמי בל"ק שיש בכוחי להילחם כנגד קל"ב הימים. אולם לא רק שלא הצליח בלעם לקלל את קל"ב הימים שאין אומרים בהם תחנון, אלא זאת ועוד שהוכרח לברך את רכ"ב הימים שאומרים בהם תחנון.

מעתה יפתח לנו שערי אורה להבין מעט מזעיר דברי ה"מגלה עמוקות", כי בלק ובלעם ביקשו

על ישראל, זאת ועוד איך נמתקו שני בתי דינים אלו על ידי קדושת השבת, על פי מה שהביא רבינו ה"חתם ספר" ב"תורת משה השלם" (דף קיב): "בשם גאון קדוש אחד" רמז נפלא, על מקרא שכתוב בפרשתנו (במדבר כג-א): "ויאמר בלק אל בלעם מה עשית לי לקב אויבי לקחתך והנה ברכת ברך". כי בלק ביקש מבלעם לקלל קל"ב ימים בשנה שאין אומרים בהם תחנון, מפאת קדושת שבת או יום טוב או משום שיש בהם קצת מועד, ואילו בלעם בירך אפילו שאר רכ"ב ימים שאומרים בהם תחנון, והנה הדברים בלשון קדשו:

"לקב איבי לקחתך והנה ברכת ברך. שמעתי בשם גאון קדוש אחד מדבר, על פי מה דאיתא בחסד לאברהם (להמקובל האלקי רבי אברהם אזולאי מעין ב נהר מה) כי בשנה פשוטה יש שני"ד ימים, רכ"ב ימים אומרים בהם תחנון והמה ימי הדין, וקל"ב ימים אין אומרים בהם תחנון והם ימי רחמים ורצון, יעויין שם על פי הסוד.

והנה אמרו חכמינו ז"ל (סנהדרין קה): כל בישא שיכולין לכוין בבלעם ובלק יכולים לחשוב ולחשוד אותם, ומברכתו של אותו רשע ניכר מה היה בלבו לקלל ההיפך מהברכה, ועל פי זה יש לומר שבלק רצה [מבלעם] שקל"ב ימים ימי רחמים ורצון, יקלל להשליט בהם חלילה מדת הדין, ורכ"ב ימים [של דין] יניחם כמות שהם, אבל הקב"ה הפך הקללה לברכה, והיה מברך הרכ"ב ימים שיהיה ימי רחמים ורצון, וקל"ב ימים ימי רצון הניח כמות שהם. וזה לק"ב בגמטריא קל"ב לקחתך, ועתה ברכת בר"ך הרכ"ב ימים".

והעירו המדפיסים כי הן אמנם שלא הזכיר ה"חתם סופר" מי הוא בעל החידוש, אולם ידוע שמקור החידוש הוא מהגאון רבי עקיבא איגר, כמו שנזכר שמו במהדורות הקודמות בסוף הדיבור בסוגר מרובע, וכן הביא תלמידו הנאמן של ה"חתם סופר" ב"ליקוטי חבר בן חיים" (חלק ד דף יד:י) חידוש זה בשמו.

"לא איש אל ויכזב"

יומתק לרמז ענין זה במה שאמר בלעם בנבואתו (במדבר כג-ח): "וישא משלו ויאמר קום בלק ושמע האזינה עדי בנו צפור, לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם, ההוא אמר ולא יעשה ודיבר ולא יקימנה, הנה ברך לקחתי וברך ולא אשיבנה". כלומר קום נא ב"ק שביקשת לקלל את קל"ב הימים שאין אומרים בהם תחנון הרמוזים בשמך. אולם טועה אתה כי "לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם, ההוא אמר ולא יעשה ודיבר ולא יקימנה". הביאור בזה על פי מה שכתב ה"בני יששכר" (שבתות מאמר ב אות א):

"חייב תוספת שבת כבר ידעת שהרא"ש ז"ל [ברכות פ"ד סימן ו] כתב שלא נודע שיעורו, והנה מן האריז"ל כתב (פע"ח שער השבת פרק כד) שיעורו של השביתה עם התוספות לפניו ולאחריו מהראוי להיות ל"א שעות, [היינו כ"ד שעות של יום השבת, ו' שעות לפני השבת מחצות יום שישי עד הלילה, ושעה אחת נוספת במוצאי שבת], והנה אנחנו בעניינינו מצאנו ראינו רמז בזה בתורה, מצות זכור את יום השבת וכו', היא מצוה ה"א בתורה על פי חשבון ומנין הרמב"ם אשר סוגיין דעלמא אזלין כוותיה".

בדרך זו הוא ממתיק לבאר (שם אות ג), מה שתיקנו מתקני התפלות לכנות את הקב"ה בשבת בשם א"ל, כנזכר בשחרית לשבת: "אל אדון על כל המעשים", (וכן עוד (שם): "לא אל אשר שבת מכל המעשים ביום השביעי נתעלה וישב על כסא כבודו". כי שם א"ל מורה על שבת שהיא מצוה ל"א אותיות א"ל.

לפי זה יש לומר כי זהו שאמר בלעם: "לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם", כלומר הקב"ה שנקרא בשם א"ל על שם קדושת השבת, לא יכזב ולא יתנחם במה שכבר אמר במצוה ל"א בעשרת הדברות: "זכור את יום השבת לקדשו" – לקדשו בששת ימות החול, כדי להמשיך קדושת השבת גם לימות החול.

והרי הקב"ה הוסיף להבטיח שם: "על כן בר"ך ה' את יום השבת ויקדשהו", שבזכות השבת יברך גם את רכ"ב הימים כמנין בר"ך, אם כן מאחר שכבר הבטיח בודאי שיקיים את הבטחתו, ולכן לא רק שלא אוכל לקלל קל"ב הימים, אלא זאת ועוד, "הנה בר"ך לקחתי", שקיבלתי ציווי אלקי בנבואה לברך את רכ"ב הימים, "ובר"ך ולא אשיבנה", שלא אוכל לחזור מברכה זו.

אמור מעתה כי מאחר שבלק ובלעם נלחמו כנגד קדושת השבת, ומחשבתם הרעה לקלל את ישראל לא עלתה בידם בזכות השבת, לכן הקפיד הקב"ה שבלעם עצמו יברך את ישראל, כדי להראות בכך את כוחו של השבת שגורם שגם רשע כבלעם יענה אמן בעל כרחו, לברך אפילו את רכ"ב ימים שאומרים בהם תחנון.

בר"ך ה' את יום השבת - בר"ך ימים בזכות השבת

והנה כלל גדול הוא ומקור הדבר בגמרא (תענית ט.), כי ליכא מידי דלא רמיזי באורייתא – אין דבר שלא רמוז בתורה. ונראה לרמז ענין זה במה שאמר הקב"ה במעמד הר סיני בעשרת הדברות (שמות כ-ח):

"זכור את יום השבת לקדשו, ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלקיך, לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בהם וינח ביום השביעי, על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו".

ופירש הרמב"ן בשם המכילתא, כי "זכור את יום השבת לקדשו" היא מצות עשה, להזכיר את יום השבת בכל אחד מששת ימות החול:

"ופירושה, שהגויים מונין ימי השבוע לשם הימים עצמן, יקראו לכל יום שם בפני עצמו, או על שמות המשרתים כנוצרים, או שמות אחרים שיקראו להם, וישראל מונים כל הימים לשם שבת, אחד בשבת, שני בשבת, כי זו מן המצוה שנצטוינו בו לזכרו תמיד בכל יום וזה פשוטו של מקרא".

ויש לומר הביאור בזה, כי מאחר שכל ששת ימות החול מקבלים את ברכתם מיום השבת בבחינת: "כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין", על כן ראוי להזכיר בכל יום את יום השבת כדי להמשיך בכך קדושת השבת לששת ימי המעשה, ועל זה הוא שאומר הכתוב: "זכור את יום השבת לקדשו" – גם בששת ימות החול כדי להמשיך בהם קדושה.

הנה כי כן זהו שמוסיף הכתוב לבאר התועלת הגדולה בהמשכת קדושת השבת לששת ימי המעשה: "על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו" – בר"ך דייקא שהוא אותיות רכ"ב, כי בזכות המשכת השבת לימות החול בר"ך הקב"ה גם רכ"ב ימים שאומרים בהם תחנון.

השביעי מלאכתו אשר עשה". ופירש רש"י: "מה היה העולם חסר מנוחה, באת שבת באת מנוחה". הכוונה בזה כי העולם היה חסר מנוחה, מפאת ימות החול המתחלקים לימים שאומרים בהם תחנון שאפשר לעורר בהם ח"ו דינא קשיא, ושאר ימים שאין אומרים בהם תחנון שאפשר לעורר בהם דינא רפיא, "באת שבת באת מנוחה", כי שבת ממתיק ב' הדינים כנרמז בשם שבת בגימטריא קשי"א רפי"א.

"מלאך רע עונה אמן בעל כרחו"

על פי האמור יפתח לנו פתח להבין מה שכתב ב"דגל מחנה אפרים" (ד"ה ויאמר בלעם אל בלק) ליישב מה שכפה הקב"ה על בלעם לברך את ישראל, והנה הדברים בלשון קדשו:

"ובתחילה נבין למה הקרה השי"ת כן, וכי היה צריך ישראל לברכותיו של בלעם, אלא דהענין הוא כך, דכוונת ה' ברוך הוא באהבתו וחובתו לעם סגולתו, שכמו שהוא אין סוף יתברך ויתעלה כך לא יהיה סוף לברכותיו של ישראל, שיהיו נתברכין בכל העולמות בעליונים ובתחתונים, ואפילו מן הקליפות יתברכו, ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו".

וכן כתב ב"אור החיים" הקדוש בפרשתנו על הפסוק (במדבר כג-כד): "הם עם לבדד ישכון - אומרו הן, על דרך אומרם ז"ל (שבת קי"ט): מלאך רע עונה אמן בעל כרחו, שבלעם עצמו אמר הן, כן יהיה". ובאלישיך הקדוש בפרשתנו (כב-כא) הביא רעיון זה בשם המדרש (דב"ר א-ד):

"ראויות היו התוכחות לומר מפי בלעם והברכות מפי משה, אלא אילו הוכיחם בלעם היו ישראל אומרים שונא מוכיחנו, ואילו ברכם משה היו אומות העולם אומרים אוהבן ברכן, אמר הקב"ה יוכיחן משה שאוהבן ויברכן בלעם ששונאן, כדי שיתבררו הברכות והתוכחות ביד ישראל"

ולפי האמור נראה להוסיף תבלין מדוע סיבב הקב"ה דוקא כאן, שבלעם הרשע יהיה בבחינת מלאך רע עונה אמן בעל כרחו, על פי מה ששינו בגמרא (שבת קי"ט):

"שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו אחד טוב ואחד רע, וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטתו מוצעת, מלאך טוב אומר, יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו".

נמצינו למדים מזה, כי זהו כוחו של שבת להפוך את מלאך הרע שיהיה בעל כרחו טוב,